

ПОЕЗІЯ «НЕ ДІЙ ЗАЗДАЛЕГІДЬ...» ПАУЛЯ ЦЕЛАНА: ДВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Пауль Целан (Paul Celan; справжнє ім'я – Paul Antschel (Пауль Анчель), 1920 – 1970), великий австрійсько-єврейський поет, про якого в міжнародній літературній науці все більше утверджується думка як про найвидатнішого світового поета другої половини ХХ сторіччя. Українське відділення електронної бібліотеки Вікіпедія дає таку коротку характеристику його життєвого й творчого шляху: «Літературна критика вважає П.Целана найбільшим австрійським поетом ХХ століття. Целан вважається багатьма одним із найкращих європейських ліричних поетів повоєнного часу [...] Творчість розвивалася під впливом французького символізму та сюрреалізму. Покінчив із собою, кинувшись у Сену з мосту Мірабо» [4].

Цей «мінімалізм» в оцінці Целана спровокований, очевидно, не тільки особливостями формату бібліотечної характеристики, котра за визначенням повинна бути максимально стислою, – він зумовлений, головним чином, унікальною складністю Целанових творів. Вони вимагають значного напруження інтелектуальних і духовних сил, унаслідок чого читач, який не звик до подібних умов рецепції, зазвичай, капітулює, обмежуючись загальними й малозмістовними фразами. Одним із таких поетичних текстів Целана є вірш, який став об'єктом розгляду в цій статті. Він повертає до себе особливу увагу дослідників іще й у зв'язку з тим, що вважається останнім із написаних поетом. Ось цей текст в оригіналі:

WIRK NICHT VORAUSS,
sende nicht aus,
steh
herein:

durchgründet vom Nichts,
ledig allen
Gebets,
feinfügig, nach
der Vor-Schrift,
unüberholbar,

nehm ich dich auf,
statt aller
Ruhe.

Український переклад цього твору зробила львівська поетеса Г.Петросаняк. Наводимо і його: «Не дій заздальгідь, // не виряджай з посланням // стій // так, щоб тебе не оминути // заснований на ніщо // вільний від усіх // молитов, // пов'язаний покорою, після // пра-завіту // неперевершений // я прийму тебе // замість будь-якого // спокою» [1, с.]. Метою цієї розвідки є співставлення двох майже протилежних інтерпретацій процитованого тексту задля демонстрації властивого зрілій творчості Пауля Целана широкого спектру потрактувань (хоча, в цьому плані, вірші Целана дивовижним чином уникають того, що У.Еко називає «тотальною синонімією», себто ситуації, коли в літературного твору з'являється стільки смислових рівнів, що він постає як цілком безсмысловий). Зазначені інтерпретації – це результат праці французького професора філософії Філіпа Лаку-Лабарта (стаття «Молитва» з книги «Поезія як досвід» за 1986 р.) й знаменитого німецького філософа Ганса-Георга Гадамера (стаття «У затінку нігілізму» з книги «Істина і метод» за 1960 р.).

Професор Страсбурзького університету всю свою увагу зосереджує на перших трьох рядках другої строфи – «заснований на ніщо // вільний від усіх // молитов». Причиною такої уваги саме до цих слів є особливість потрактування Лаку-Лабарта: у статті «Молитва» він, розглядаючи два вірші Целана – програмний твір під назвою «Псалом» і «Не дій заздальгідь...» – виводить концепцію, згідно з якою «поезія Целана – це точка, в якій поезія перестала бути молитвою за своєю суттю. Чи, точніше, відреклася від молитви» [2, с. 74]. В розумінні французького дослідника, в цьому тексті наявний імпліцитний діалог із соціологом Т.Адорно, конкретніше – зі знаменитою фразою останнього про неможливість існування поезії після концтаборів. Целан своєрідно розвиває даний тезис: на думку Лаку-Лабарта, фразою «вільний від усіх молитов» він хоче сказати, що на середину ХХ ст. людство, після пережитих катаклізмів і потрясінь, опинилось у становищі боржника, котрий віддав усі борги (в даній ситуації – Богу), тому нині людина «вільна від молитви», інакше кажучи, від зобов'язання вірити й вірувати. Роль «молитви» сьогодні «перейшла до віршів» [2, с. 74], отож, Целан немовби продовжує світоглядно-естетичну концепцію, походженням із романтизму, суть якої в тому, що на місці «померлого Бога» має опинитися мистецтво, тобто йому відводиться онтологічна функція.

Гадамер також бачить у поезії «Не дій заздальгідь...» глибоке релігійне підґрунтя: «Певна річ, ми не знаємо напевне, чи «прохання не діяти заздальгідь» звернене до Бога [...] Натомість семантичне поле наступного рядка «не виряджай з посланням» майже однозначне. Без сумніву, це натяк на послання апостолів, на місію, започатковану християнською церквою» [1, с. 263]. Проте його бачення майже цілковито суперечить зафіксованому в попередньому абзаці. Німецький герменевт зближується з французьким лише в одній точці – розумінні молитви як чогось обтяжливого «молитва була тягарем. Наслідком звільнення від тягара є певна свобода» [1, с. 264]. Втім, ця свобода є

частковою, бо хоч ліричний герой і «звільнився від молитви», існує інша, потужніша, сила – «пов’язаність покорою», себто щось позалюдське, вище за прагнення окремого індивіда. Отож, в уявленні Гадамера, передсмертний вірш Целана постає як «герменевтичний діалог. Це твір, який каже всім нам, що зустрічі з божественним не уникнути» [1, с. 266], інакше кажучи – поетовою готовністю стати на шлях християнського смирення в розумінні необхідності прийняти всі трагічні перипетії «земної юдолі». Пауль Целан, на думку німецького інтерпретатора, приходять до висновку, що внутрішній неспокій і метафізична неприкаяність, які панують в ньому, не можуть бути подоланими за допомогою жодної з існуючих релігій, відтак він повертається до найдавнішої з них, якою для нього, єврея, є релігія Старого Заповіту – отой «Неперевершений пра-завіт», який не оминати. Тому, підсумовуючи, констатуємо, що потрактування Г.-Г. Гадамера, на відміну від аналізу Ф. Лаку-Лабарта, не зводиться до нігілістичного кореляту, будучи вписаним у контекст християнського світосприйняття.

Література

1. Ганс-Георг Гадамер. Істина і метод / Гадамер Ганс-Георг. – К.: Юніверс, 2003. – 478 с.
2. Филипп Лаку-Лабарт. Молитва / Лаку-Лабарт Филипп; [пер. с фр. Н. Мавлевич]. – М.: Иностранная литература, 1999. – № 12. – С. 71-74
3. <http://www.openspace.ru/literature/events/details/3600>
4. http://uk.wikipedia.org/wiki/Пауль_Целан

Анотація

Баняс Н.Ю. Поезія “Не дій задалегідь..” Пауля Целана: дві інтерпретації.

В статті розглядається передсмертний вірш “Wirk Nicht Voraus” (“Не дій задалегідь..”) відомого австрійського поета єврейського походження Пауля Целана, котрий вважається одним із провідних митців світу другої половини ХХ сторіччя. Проводиться компаративний аналіз двох потрактувань цього тексту, що значно відрізняються одне від одного: перший інтерпретатор бачить у поезії нігілістичний аспект, другий – релігійний.

Ключові слова: інтерпретація, рецепція, співставлення, діалог, нігілізм, світогляд, підґрунтя.

Аннотация

Баняс Н.Ю. Поэзия “Wirk Nicht Voraus” Пауля Целана: две интерпретации.

Статья рассматривает предсмертное стихотворение “Wirk Nicht Voraus” известного австрийского поэта еврейского происхождения Пауля Целана, который считается одним из самых знаменитых поэтов мира второй половины XX столетия. Проводится сравнительный анализ двух интерпретаций этого текста, которые значительно отличаются одна от другой: первый интерпретатор видит в стихотворении нигилистический аспект, другой – религиозный.

Ключевые слова: интерпретация, рецепция, сопоставление, диалог, нигилизм, мировоззрение, подтекст.

Summary

Baniias N.Y. The poem “Wirk Nicht Voraus” by Paul Celan: two interpretations.

The article focuses on the last poem “Wirk Nicht Voraus” of the famous Austrian author of Jew origin Paul Celan who is considered to be one of the leading world poets of the second part of the XX century. The comparative analysis of two interpretations of this poem is held. These interpretations are completely different from one another: the first interpreter sees in the poem a nygylist aspect; the second literary critic sees in it a religious one.

Key words: interpretation, reception, comparative analysis, dialogue, outlook, nihilism, background.

Стаття прорецензована та рекомендована до друку кандидатом філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури Чонкою Тетяною Степанівною.